

اثرات زیستی گردشگری در روستاها از دیدگاه کارشناسان منابع
طبیعی شهرستان شیراز
**Environmental disadvantages of tourism in rural areas
of Shiraz (Attitudes of environmental experts)**

نسیم ایزدی^{۱*}، پوریا عطائی^۲

^۱ دانشجویان کارشناسی ارشد ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه شیراز

E-mail: izadi.nasim@yahoo.com

* نویسنده مسئول: نسیم ایزدی

خلاصه

گردشگری (چه بصورت بومی و چه بصورت خارجی) در دنیا و ایران از دیرباز آغاز و با توسعه تدریجی عوامل زیربنائی آن، رشد و همچنین سبب رونق اقتصادی بیشتر جوامع انسانی شده است. در این راستا بنا به اهمیت سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی موضوع گردشگری در اغلب کشورها به ویژه کشورهای غربی گسترش و پیشرفت فوق العاده یافته است. در بسیاری از مناطق ایران، زیبایی‌های طبیعی و جذابیت‌های زیست محیطی علت اصلی جذب گردشگر و توسعه صنعت گردشگری است. با اینکه گسترش صنعت گردشگری در یک منطقه به بهبود وضعیت اقتصادی منجر می‌شود، تبعات زیست محیطی نیز به همراه دارد. هدف این مطالعه بررسی اثرات زیستی گردشگری در روستاها از نظر کارشناسان منابع طبیعی شهرستان شیراز بوده، بنابراین، به بررسی دیدگاه‌های ۱۵ نفر از کارشناسان اداره کل منابع طبیعی استان فارس از طریق مصاحبه عمیق پرداخته شده است. این گروه به اثرات منفی این صنعت بر پوشش نباتی، حیات وحش، فضای سبز، آب و زمین مناطق روستایی اشاره کرده‌اند. در پایان بر اساس نتایج، پیشنهاد شده است که در توسعه صنعت گردشگری به اکوتوریسم یا جذب گردشگر با تأکید بر حفظ محیط زیست پرداخته و بر ترویج فرهنگ گردشگری و حفظ محیط زیست بین عموم مردم تمرکز شود. به عنوان مثال دوره‌های آموزشی یا همایش‌هایی با موضوع حفظ گیاهان و درختان از آسیب، کاهش آلودگی‌های آب و عدم رهاسازی زباله در محیط برگزار گردد. واژه های کلیدی: اکوتوریسم، صنعت گردشگری، اثرات زیستی، حفاظت محیط زیست.

Abstract

In many areas, natural beauty and attractions are main cause of attracting tourists and tourism development. Although development of tourism in an area has economic benefits but it has negative environmental impacts. This research had examined the attitudes of environmental experts who work in environment department of Fars province through interview. These people pointed some of the negative impacts of tourism in plants, wild life, green spaces, water and lands of rural areas. Finally recording to results suggested that improve ecotourism in development programs.

Key Words: Ecotourism, tourism, environmental impacts, environmental protection.

مقدمه

افزایش جمعیت و پیامدهای ناشی از زندگی صنعتی، نیاز انسان را به مناطق تفریحی با جلوه های طبیعت جهت رفع خستگی ناشی از زندگی ماشینی و آرامش روحی افزایش داده است. بشر اولیه که در جنگل می زیست و نیازهای خود را از آن تأمین می کرد، در پستی و بلندی کوه ها و صخره ها به دنبال شکار می رفت و در باران و طوفان شدید بدون تن پوش فقط در شاخ و برگ درختان و غارها می زیست. اما با گذشت زمان روز به روز از طبیعت دور شد و دست به اقداماتی زد که در این اقدامات گرچه به آسایش در زندگی او منجر شد ولی برخی از آنها موجب تخریب محیط زیست گردید (ملکان، ۱۳۷۸). فرهنگ و نحوه نگرش به گردشگری در ملل و جوامع مختلف انسانی گوناگون و سهم قاره ها در جذب توریسم نیز متفاوت است. مناطق روستایی معدودی توانسته اند از مشکلات کاهش جمعیت، پایین آمدن سطح اشتغال و درآمدها، کاهش خدمات عمومی، و از دست دادن خصوصیات روستایی - فرهنگی بگریزند. این نکته به طور وسیعی مورد پذیرش قرار گرفته است که راهبردها اثرات گردشگری بر توسعه روستایی جدیدی برای کمک به احیای اجتماعی و اقتصادی جوامع روستایی مورد نیاز است (Holland, Burian & Dixey, 2003). بدون شک فعالیت های گردشگری در مناطق اکوتوریستی پیامدهای زیست محیطی بجا می گذارند. اثرات مثبت یا منفی زیست محیطی فعالیت های گردشگری ممکن است به طور مستقیم، غیر مستقیم یا تواما در محیط ظاهر شوند. مهم و قابل ملاحظه بودن این اثرات بر حسب ماهیت، میزان، دامنه، شدت، مدت، عدم امکان حذف یا کاهش اثر سنجیده می شوند. پیشرفت و توسعه صنعت گردشگری در جهت نیل به توسعه پایدار ارتباط تنگاتنگی با چگونگی نگرش سیاست گزاران، برنامه ریزان و گردشگران به مسائل محیط زیست هر جامعه دارد. از دیدگاه گردشگری زیست محیطی هر گونه تغییر کمی و کیفی حساب نشده در فعالیت های گردشگری سبب پیدایش تغییر تعادل زیست محیطی شده و تخریب و آلودگی های غیر قابل جبران آن می گردد. از آنجائیکه فعالیت های گردشگری بعضا موجب متأثر ساختن ذخایر، منابع و عوامل تشکیل دهند محیط های انسانی و طبیعی می گردند لذا بررسی فعالیت های

گردشگری از نظر زیست محیطی امری ضروری است تا براساس آن میزان کمی و کیفی تاثیرات مورد سنجش قرار گیرند. در این رابطه هدف از بررسی فعالیت‌های گردشگری زیست محیطی تامین اطلاعات مکفی از تاثیر فعالیت‌های گردشگری بر محیط زیست منطقه و مسیر گردشگری در چهار زمینه فیزیکی (تاثیر بر کاربری اراضی، کیفیت آب، خاک و هوا، کمیت انرژی، صدا و...) و بیولوژیکی (تاثیر بر کشاورزی منطقه، پوشش گیاهی، فراوانی جانوران، زیست‌گاه‌های آبی، حاکی و دریائی، مناطق حفاظت شده و پاک‌های ملی)، اقتصادی (تاثیر بر کمیت و کیفیت منابع تولیدی، صنعتی و خدماتی منطقه، وضعیت اشتغال و بیکاری...) و اجتماعی (تاثیر بر آداب، سنن و عادات اجتماعی، مهاجرت...) می‌باشند. با توجه به تنوع فعالیت‌های گردشگری بدیهی است برخی از پارامترهای فوق‌الاشاره لازم و برخی غیر ضروری می‌باشند و یا نیاز به بررسی پارامترهای دیگری است.

رشد چشمگیر صنعت جهانگردی در جهان و گسترش روز افزون فعالیت‌های وابسته به آن بویژه در بخش اکوتوریسم، نگرانی‌های عمیقی در زمینه بهره‌برداری بیش از حد از محیط زیست و منابع طبیعی پدید آورده است. بر اساس برآورد سازمان جهانی جهانگردی (WTO) پیش‌بینی می‌شود یک دهه دیگر شمار طبیعت گردان که اکنون ۷ درصد کل مسافران جهان را تشکیل می‌دهند، به بیش از ۲۰ درصد برسد. این نگرش که لازمه توسعه و ایجاد یک جامعه سالم در گرو حفظ محیط‌زیست است، واقعیتی انکار ناپذیر است. از آنجا که برخوردار است، زمینه نوعی چالش زیست محیطی برای برنامه‌ریزان ایجاد خواهد کرد؛ به گونه‌ای که آنان ناگزیرند راهی بیابند تا جهانگردان از جاذبه‌های طبیعی بازدید کنند بی‌آنکه موجب تخریب آن شوند. قوانین و مقررات جهانی نیز حاکی از آن است (رضوانی، ۱۳۸۰). از لحاظ زیست محیطی، با توجه به ارتباط مستقیم گردشگران روستایی با محیط طبیعی، در صورت عدم مدیریت این فرآیند، در بسیاری از موارد، گردشگری می‌تواند به تخریب محیط زیست منجر شود. بنابراین، گردشگری روستایی موجب برانگیخته شدن حساسیت‌های زیست محیطی شده است و برای پایداری گردشگری، حفظ محیط زیست و ارتقای آن، از جمله اولین ضرورت‌ها به حساب می‌آید. ملکان نیز در سال ۱۳۷۸ در پروژه پایان نامه

کارشناسی ارشد خود، به بررسی فشار توریسم بر پارامترهای جنگل شناسی پارک جنگلی سی سنگان پرداخت و نتیجه گیری نمود که، حضور توریسم در افزایش ارتفاع هرس درختان، سوزاندن تنه، از بین رفتن پوشش علفی و نهال، افزایش زباله، فرسایش خاک و کاهش وحوش تأثیر زیادی دارد.

مهدوی و همکاران (۱۳۸۷)، در تحقیق خود به این نتیجه رسیدند که گردشگری به آگاهی بیشتر روستاییان نسبت به ارزش محیط زیست انجامیده و موجب شده است که روستاییان به حفظ محیط زیست اهمیت بیشتری دهند و از رها سازی زباله در معابر تا حدودی خودداری کنند. تعداد زیادی از افراد تأثیر گردشگری بر بهبود وضعیت محیط زیست را کم دانسته‌اند و معتقدند گردشگری به صورت کم و محدود به دفع بهداشتی زباله‌ها و فاضلاب‌های خانگی منجر شده است. همچنین گردشگران کمتر اصول بهداشتی را رعایت میکنند و زباله‌های تولیدی را در محیط رها میکنند. در نهایت، گردشگری موجب تخریب و نابودی گونه‌های گیاهی و جانوری در منطقه، تغییر کاربری اراضی به کاربری‌های مسکونی و تجاری و غیره شده است و برخی اراضی باغی و کشاورزی به این کاربری‌ها اختصاص یافته‌اند. تحت عنوان اکوتوریسم در کشور کاستاریکا پروژه عظیمی را با مشارکت خارجیان پیاده کرده‌اند (فروش زمین‌های محلی به خارجی‌ها، ساختمان‌سازی، هتل‌سازی، ایجاد مراکز خرید، ایجاد زمین گلف در کنار سواحل با هیا کالبرا پروژه‌ای که هیچ توجهی به اکولوژی ندارد و در توسعه کاستاریکا هم نقشی ایفا نمی‌کند و تنها یک طرح سودآور برای چند سرمایه‌گذار کاستاریکایی و شرکای خارجی آنها است (Mader, 2009)). یک محقق تایلندی به رقابت بین مردم یک دهکده و توریست‌ها در استفاده از آب اشاره می‌کند. در دهکده پوکت، مردم بومی روزانه نیم لیتر مکعب آب مصرف می‌کنند، اما این مقدار آب برای اقامت یک روز توریست در هتل به هیچ وجه کفایت نمی‌کند (برای استحمام، شنا، زمین گلف و...). ده هتل بزرگ در پوکت روزانه صد هزار متر مکعب آب مصرف می‌کنند، یعنی مقدار آبی که مساوی آب مصرفی تمام جمعیت محلی در پوکت است (Deang, 1990). کوه‌های آناپورنا در نپال سالانه شصت هزار بازدید کننده دارند. هر توریستی حداقل هفت شب را در

این نواحی می‌گذرانند. جمعا چهار صد و بیست هزار نفر-شب، هیزم برای آشپزی، حمام و گرما مورد نیاز است. طبق آمار دولت نپال، هر توریست دو برابر مقدار چوبی که یک فرد بومی لازم دارد را مصرف می‌کند (Mader, 2009). در یک محله کوچک در یکی از جزایر هاوایی تعداد محدودی از قایقرانان محلی توریستها را دور ساحل می‌گرداندند تا مناظر طبیعی، غارهای دریایی و آبشارهای طبیعی را نظاره کنند. ابتدا که بعد این فعالیت، محدود بود، منبع درآمد مناسبی برای اهالی بومی محسوب می‌شد و تعارضی نیز با کیفیت زندگی در جامعه محلی ایجاد نمی‌کرد. به تدریج سرمایه‌گذاران خارجی از ظرفیتهای بالقوه منطقه آگاه شدند و عملیات خود را آغاز کردند. در حال حاضر بیست و هفت خط قایق رو در مسیر اصلی محله دایر شده که هزار و چهار صد توریست را در هفت روز هفته به این سو و آن سو می‌برند (Stark, 2005). اکنون وضع به گونه‌ای شده که توریست‌ها جای مردم بومی را اشغال کرده‌اند. راهنمای تورها از خارج وارد می‌شوند و اطلاعات دقیق مورد نیاز توریستها را ندارد. انبوهی از قایق‌های گازی و موتوری در آمد و شدند و صدمات زیست محیطی زیادی را باعث شده‌اند. خسارات جبران‌ناپذیری به سواحل شکننده و غارهای دریایی وارد آمده است. اگر در گذشته این کار منبع درآمدی برای مردم بومی بود حالا افراد خارجی به منطقه سرازیر شده‌اند و صاحبان شرکت‌های مسافرتی، اغلب خارجی هستند و مردم اصلی منطقه، کنترل زندگی خود را از دست داده‌اند. نتایج تحقیقی که درباره بیست و سه منطقه حفاظت‌شده به عمل آمده نشان می‌دهد که بسیاری از پروژه‌هایی که سبب ارتقای اکوتوریسم شده‌اند مزایای چندانی برای مردم بومی نداشته‌اند. به عنوان مثال در پارک ملی کائویایی در تایلند که سالانه حدود پنج میلیون دلار درآمد توریستی دارد، جوامع دوروبر همچنان فقیر باقی مانده‌اند (Brandon, 1996). گردشگری روستایی یکی از بخش‌های جذاب گردشگری است که توسعه سریع آنرا می‌توان به ویژه از دهه ۱۹۵۰ بدین سو جستجو کرد؛ که در کنار فعالیت‌های سنتی همچون گردش در خارج از شهر و کوهنوردی، رونق یافته است. پتانسیل‌های گردشگری در هر روستا بیش از هرچیز به سرمایه‌های جغرافیایی، کیفیت مناظر طبیعی و آثار تاریخی و فرهنگی بستگی دارد. ایران، با برخورداری از جاذبه-

های مختلف در نواحی روستایی، محیط‌های دل‌انگیزی را برای گردشگری فراهم کرده است (مهدوی، قدیری معصوم و قهرمانی، ۱۳۸۷).

واژه اکوتوریسم برای اولین بار در سال 1983 توسط هکتور لارکسون در تشریح سفر به مناطق بکر با هدف طبیعت گردی و با تأکید بر جنبه‌های آموزش این گردش به کار رفت. اکوتوریسم یک مسافرت و دیدار زیست محیطی مسئولانه به مناطق نسبتاً دست نخورده بوده و هدف آن لذت بردن و استفاده از طبیعت (و هر پدیده فرهنگی همراه آن چه در گذشته و چه در حال) است که باعث تقویت حفاظت منابع شده و دارای تأثیرات منفی اندکی است و باعث فعال شدن جمعیت‌های محلی می‌شود که از نظر اجتماعی و اقتصادی برای آنان مفید است (اصغرزاده، ۱۳۸۷). این گونه از جهانگردی فعالیت‌های فراغتی انسان را بیشتر در طبیعت امکان پذیر می‌سازد و مبتنی بر مسافرت‌های هدفمند همراه با دیدار و برداشت‌های فرهنگی و معنوی از جاذبه‌های طبیعی و لذت جویی از پدیده‌های گوناگون آن است. اکوتوریسم دامنه گسترده‌ای از گزینه‌های ویژه دارد که از بازدید علمی تا یک بازدید اتفاقی در یک منطقه طبیعی بعنوان فعالیت آخر هفته یا بخش جنبی از یک مسافرت دراز مدت را شامل می‌شود (رضوانی، ۱۳۸۷). توریست (گردشگر) شخصی است که به دلایل قانونی-غیراز مهاجرت- به کشور وارد می‌شود و در آنجا دست کم بیش از ۲۴ ساعت و حداکثر یک سال اقامت می‌کند. روشن است که این تعریف درباره توریسم داخلی هر کشوری نیز صادق است. در اینجا باید یادآور شویم که در مبحث گردشگری با توریسم، به سفری "سفر توریستی" اطلاق می‌شود که اولاً موقتی باشد، ثانیاً اختیاری و در ثالث به قصد تحصیل دستمزد صورت نگیرد. دکتر پل برناکر اقتصادشناس و عضو موسسه تحقیقات گردشگری وین در توصیف توریسم و فعالیت‌های توریستی می‌نویسد: هنگامی که گروهی از افراد یک کشور به طور موقت و به منظور گذران اوقات فراغت و تعطیلات خود، برای دیدن آثار باستانی، تاریخی، شرکت در مسابقات و مجامع، زیارت، تفریح و یا دیدن فامیل و دوستان و یا هر قصد دیگری محل اقامت عادی خود را ترک گویند و به نقطه دیگری سفر کنند، فعالیت‌های توریستی آغاز می‌شود (زاهدی، ۱۳۸۲). اکوتوریسم پایدار عبارت است از

نوعی گردشگری که از نظر بوم شناختی پایدار باشد؛ یعنی، به نیازهای فعلی زیست بوم ها پاسخ دهد و به جای صدمه زدن به محیط زیست، به حفظ و بسط فرصت هایی برای تداوم حیات آنها در آینده بپردازد. انگیزه اصلی در اکوتوریسم پایدار سفر به طبیعت و دیدار از جذابیت های طبیعی یک منطقه شامل ویژگی های کالبدی و فرهنگ بومی آن است. نیاز اکوتوریسم به منابع انسانی بیش از تأسیسات رفاهی و اقامتی است و از این رو، توسعه اکوتوریسم با جذب سرمایه گذاری های سنگین زیر بنایی همراه نیست اما فرصت های شغلی بسیار زیادی ایجاد می کند که منافع آن به طور مستقیم به مردم بومی جامعه میزبان می رسد. البته باید توجه داشت که دخالت در محیط و چشم انداز طبیعی روستاها به ناپودی و بیهوشی بافت های آنها نینجامد (اکبری و بمانیان، ۱۳۸۷).

گردشگری روستایی یکی از انواع مختلف گردشگری است و شامل فعالیت ها و گونه های مختلف گردشگری در محیط های روستایی و پیرامون آنها می شود و نیز در بردارنده ارزش ها و آثار متفاوتی برای محیط زیست روستا اعم از طبیعی و انسانی است (Soteriades, 2002). همچنین، گردشگری روستایی را می توان نوعی مسافرت دور از خانه به مکان هایی خارج از شهرک های اصلی و کنار ساحلی تعریف کرد (England Research, 2005). برخی نیز گردشگری روستایی را نوعی فعالیت در مناطق تفریحی - تجاری در روستا می دانند که خدماتی را برای گردشگران عرضه می کند (Campbell, 1999). در معنی کلاسیک، گردشگری روستایی نوعی فعالیت توریستی است که درآمد اضافی برای آنهایی فراهم میکند که شغل اصلی شان در حوزه کشاورزی و صنعت است (Szabo, 2005). در یک مفهوم کلی، می توان گردشگری روستایی را فعالیت گردشگری در محیط فعالیت گردشگری در حوزه روستا دانست؛ یا در یک حوزه کاربردی وسیعتر، آن را غیرشهری تلقی کرد که فعالیت های انسانی در آن اقتصاد وابسته به زمین غالباً در بخش کشاورزی است (Oppermann, 1996). گردشگری روستایی یکی از بخش های جذاب گردشگری است که توسعه سریع آن را می توان به ویژه از دهه ۱۹۵۰ بدین سو جستجو کرد که در کنار فعالیت های سنتی همچون گردش در خارج از شهر و کوهنوردی، رونق

یافته است. گردشگری روستایی همانند هر فعالیت دیگری منبع درآمد و اشتغال زاست و زنجیره ای از فعالیت های اقتصادی و خدماتی را به وجود می آورد طبق گفته گانون در سال ۱۹۹۴، توسعه توریسم در نواحی روستایی می تواند زمینه ساز رشد اقتصادی، تنوع بخشی اقتصاد روستایی، ایجاد اشتغال و درآمد، کاهش مهاجرت های خارجی و امکان جمعیت پذیری، بهبود زیرساخت ها و موارد دیگر در مناطق روستایی شود (مهدوی، ۱۳۸۱). تقاضا و تمایل برای گردشگری با انگیزه های مختلف به منظور تفریح، زیارت و تجارت در تمام جهان با سرعتی باورنکردنی در حال افزایش است. در دوران ما، گردشگری به یک واقعیت مهم اجتماعی و یک فعالیت عظیم اقتصادی تبدیل شده است. این صنعت، علاوه بر برخورداری از امکانات درآمدزایی، اشتغال زاست و اشاعه فرهنگ و حفظ و احیای آن را نیز به دنبال خواهد داشت (مهدوی، قدیری معصوم و قهرمانی، ۱۳۸۷). به موازات پیامدهای مثبت بدون شک اثرات منفی زیست محیطی نیز متوجه فعالیت های گردشگری است. این اثرات منفی عبارت از فاکتورهائی هستند که در قالب آلودگی، تخریب و یا تغییر سیستم در محیط زیست انسانی یا طبیعی پدیدار می شوند و بر انسان، حیوان، گیاه، زمین، آب، خاک، هوا و ارتباط فی ما بین آنها و هم چنین بر آثار طبیعی، فرهنگی، باستانی، تاریخی و یا سایر منابع اقتصادی و اجتماعی تاثیر می گذارند. اگر توان مناطق اکوتوریستی جهت خنثی سازی آلودگی ها و تخریب به اندازه کافی نباشد حتما فلج اکوسیستمی یا نابودی آنرا سبب خواهد شد. برخی از اثرات منفی زیست محیطی صنعت گردشگری در موارد ذیل اشاره می شوند:

- تخریب محیط طبیعی در اثر پیاده روی در بیشه زارها و مراتع،
- آتش سوزی در جنگلها،
- بوته کنی، قطع اشجار، چیدن گلها و نابودی گیاهان،
- پراکندگی زباله ها در ساحل های آبی، دریاچه ها، رودخانه ها، چشمه ها، پارک ها و فضاهای باز،
- تجمع پشه، مگس و حیوانات موذی در محیط های گردشگری،
- انتشار بوهای نامطبوع در فصل تابستان،

- جاری شدن فاضلاب های تصفیه شده هتل ها و سایر تاسیسات گردشگری در ساحل های آبی، رود خانه‌ها،
- بروز ساخت و سازهای بی‌رویه در حوالی مراکز گردشگری،
- بروز شغل های کاذب و رواج گدائی و مزاحمت‌های مردمی،
- تغییر کاربری اراضی و تبدیل به فضاهای گردشگری،
- افزایش آلودگی صوتی در اثر تردد وسایل نقلیه و شلوغی مردم،
- افزایش آلودگی هوا در اثر تردد وسایل نقلیه،
- افزایش حوادث جاده‌ای.

گردشگری پایدار، علاوه بر حفظ کیفیت، گوناگونی و تنوع فرهنگ ها و محیط های زیستی مختلف، در پی افزایش درآمد و ارتقای سطح زندگی روستاییان و ایجاد نوعی تعادل بین سه قطب پدیده گردشگری، ساکنان محلی و مکان گردشگری است. از سی اس ال پیش تاکنون، بسیاری از کشورهای جهان توجه خود را به حفظ محیط زیست طبیعی و انسانی (فرهنگی) و تنوع فرهنگی موجود معطوف کرده اند. این تلاش ها در راستای سازگاری دو مقوله توسعه و حفاظت صورت گرفته و در نهایت، به تدوین اصول توسعه پایدار و پیشنهاد انواع گزینه های جدید برای گردشگری پایدارمانند اکوتوریسم پایدار انجامیده است (اکبری و بمانیان، ۱۳۸۷). هدف این پژوهش بررسی دیدگاه کارشناسان منابع طبیعی شهرستان شیراز نسبت به اثرات زیستی گردشگری در مناطق روستایی است.

روش شناسی تحقیق

در این پژوهش که به شیوه کیفی - تحلیلی انجام شده، اطلاعات از طریق مصاحبه عمیق جمع آوری گردیده است. جامعه آماری تحقیق، ۱۵ نفر از کارشناسان اداره کل منابع طبیعی استان فارس بود. تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه با استفاده از روش کدگذاری و توسعه سیستم‌های طبقه‌بندی می‌باشد که بصورت یک فرآیند انجام گرفت که این فرآیند شامل: ضبط صحبت‌های افراد، روی کاغذ آوردن صحبت‌ها، کدگذاری صحبت‌ها و در نهایت طبقه‌بندی آنها می‌باشد.

نتایج، بحث و نتیجه گیری

یافته‌هایی که از مصاحبه بدست آمد توسط یکی از روش‌های تجزیه و تحلیل کیفی مورد بررسی قرار گرفت. روش تجزیه و تحلیل مورد استفاده در این قسمت کدگذاری و توسعه سیستم‌های طبقه‌بندی است که شامل فرآیند: ضبط صحبت‌های افراد، روی کاغذ آوردن صحبت‌ها، کدگذاری صحبت‌ها و در نهایت طبقه‌بندی آنها می‌باشد (Liamputtong, 2009). بعد از آنکه به صحبت‌های اعضا گوش داده شد، می‌بایست آن صحبت‌ها روی کاغذ آورده شود. سپس باید به دقت و خط به خط رونویسی‌هایی که صورت گرفته را مورد مطالعه قرار داد و داده‌ها را در واحدهای معنی‌داری جدا کرد. زمانی که قسمت‌های معنی‌دار در جای خود قرار گرفتند، کدگذاری صورت گرفته است. در جدول ۱ تمام اطلاعات حاصل از مصاحبه، کدگذاری و طبقه‌بندی شده است.

جدول ۱: کدگذاری و طبقه‌بندی پاسخ‌های مصاحبه‌شوندگان

نمونه‌هایی از پاسخ‌های مصاحبه‌شوندگان	طبقات (اثرات زیست محیطی گردشگری)
<ul style="list-style-type: none"> - گردشگران با ریختن زباله‌های خود در آب باعث آلودگی آن می‌شوند. - گردشگران با شستن ظروف و لباس‌های خود در آب‌های جاری مانند رودخانه‌ها باعث آلودگی آن می‌شوند. 	آلودگی آب (۹ کد)
<ul style="list-style-type: none"> - کاهش تنوع گونه‌های گیاهی و از بین بردن پوشش سطحی خاک باعث فرسایش خاک می‌شوند. - تغییر کاربری اراضی و تخریب مزارع باعث فرسایش خاک می‌شود. 	فرسایش خاک (۳ کد)
<ul style="list-style-type: none"> - سازمان گردشگری برای ایجاد امنیت گردشگران در منطقه زیستگاه حیوانات وحشی را از بین می‌برد. - گردشگران گاهی در مناطق گردشگری به صورت مجاز یا غیر مجاز به شکار حیوانات می‌پردازند. 	از بین رفتن تنوع گونه‌های جانوری (۵ کد)
<ul style="list-style-type: none"> - دست اندرکاران گردشگری برای جلب نظر گردشگران بر یک گونه گیاهی خاص در مناطق گردشگری تمرکز کرده و تنوع گیاهی را از بین می‌برند. - گردشگران به وسیله چیدن و یا نشستن بر روی گیاهان باعث از بین رفتن پوشش گیاهی سطحی می‌شوند. 	از بین رفتن تنوع گونه‌های نباتات (۸ کد)
<ul style="list-style-type: none"> - گردشگران زباله‌های خود را در محیط یا فضای سبز اطراف پخش می‌کنند. - گردشگران با جمع نکردن زباله‌های خود از محیط باعث آلودگی و بد شکل شدن فضای سبز می‌شوند. 	آلودگی فضای سبز (۷ کد)
<ul style="list-style-type: none"> - گردشگران با یادگاری نوشتن به تنه درختان و با بستن تاب به شاخه‌های آنها آسیب می‌رسانند. - گردشگران از تنه درختان یا شاخه‌های آنها به عنوان هیزم استفاده می‌کنند. 	آسیب فیزیکی به درختان و جنگل‌ها

	(۱۰ کد)
<p>- گردشگران با ریختن زباله در تالابها باعث آلودگی و تغییر شکل ظاهری تالاب می‌شوند.</p> <p>- عدم رعایت بهداشت در تالابها توسط گردشگران باعث آلودگی این مکان طبیعی می‌شود.</p>	آلودگی و از بین بردن تالابها (۸ کد)
<p>- کاهش گیاهان زراعی جهت افزایش فضاهای گردشگری باعث برهم خوردن تعادل اکولوژیک می‌شود.</p> <p>- تغییر یا کاهش گونه‌های گیاهی و جانوری نیز موجب نوعی عدم تعادل می‌شود.</p>	برهم زدن تعادل اکولوژیک (۱۲ کد)
<p>- سر و صدای حاصل از عبور ماشین‌های گردشگران موجب آلودگی صوتی می‌شود.</p> <p>- تجمع گردشگران در روستا موجب سر و صدای زیاد می‌شود.</p>	آلودگی صوتی (۸ کد)
<p>- عبور و مرور زیاد ماشین‌های گردشگران باعث آلودگی هوای روستاها می‌شود.</p> <p>- روشن کردن آتش و استعمال دخانیات توسط گردشگران نوعی آلودگی هوا در روستا ایجاد می‌کند.</p>	آلودگی هوا (۱۰ کد)
<p>- گردشگران با ریختن زباله در محیط موجب تجمع مگس و آلودگی روستا می‌شوند.</p> <p>- گردشگران با آلوده کردن آب‌ها فضای مناسب را برای تجمع حشرات و حیوانات موذی ایجاد می‌کنند.</p>	تجمع پشه، مگس و حیوانات موذی (۶ کد)

همانطور که جدول ۱ نشان می‌دهد، از دیدگاه کارشناسان منابع طبیعی بیشترین اثرات زیستی که گردشگری در روستاها دارد، برهم زدن تعادل اکولوژیک می‌باشد. این اثر زیستی با ۱۲ کد بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده است. در این نوع اثر زیستی، کارشناسان به کاهش گیاهان زراعی، افزایش فضاهای گردشگری، کاهش مزارع، کاهش گونه‌های گیاهی و جانوری اشاره کرده‌اند که هر یک باعث نوعی عدم تعادل اکولوژیک در محیط‌های روستایی می‌شود.

پس از این طبقه، دو دسته اثرات یعنی آسیب فیزیکی به درختان و جنگل‌ها و آلودگی هوا، هر یک با اختصاص ۱۰ کد رتبه‌های بعدی را به خود اختصاص داده‌اند. در آسیب فیزیکی به درختان و جنگل‌ها کارشناسان به مواردی نظیر آسیب رساندن و از بین بردن تنه درختان، شکستن شاخ و برگ و استفاده از چوب درختان به عنوان هیزم اشاره نموده‌اند. در طبقه آلودگی هوا نیز نکاتی همچون عبور و مرور زیاد ماشین‌ها و آتش افروختن در محیط‌های گردشگری ذکر شده است. سایر اثرات بر حسب تعداد کدها به ترتیب، شامل موارد زیر می‌شود:

آلودگی آب (۹ کد)، از بین رفتن تنوع گونه‌های نباتی (۸ کد)، آلودگی و از بین رفتن تالاب-ها (۸ کد)، آلودگی صوتی (۸ کد)، آلودگی فضای سبز (۷ کد)، تجمع پشه، مگس و حیوانات موزی (۶ کد)، از بین رفتن تنوع گونه‌های جانوری (۵ کد) و فرسایش خاک (۳ کد).

حفاظت از محیط زیست نیز نیاز به سرمایه‌گذاری هنگفت دارد که درآمدهای حاصل از جهانگردی می‌تواند منبع خوبی برای پاسخگویی بدان باشد. با توجه به گوناگونی پدیده‌های محیط زیست و فراوانی چشم‌اندازها و جاذبه‌های طبیعی در کشور هیچ نهادی به تنهایی قادر به نگهداری از تمام مناطق طبیعی نخواهد بود و از آنجا که محیط زیست هسته مرکزی صنعت جهانگردی را تشکیل می‌دهد و این صنعت نیز بی‌توجه به سلامت محیط زیست نخواهد توانست به زندگی خود ادامه دهد، بنابراین گسترش فرهنگ حفظ منابع طبیعی آن در آینده بر محور گسترش فرهنگ حفظ محیط زیست بنا خواهد شد. بنابراین توجه به مردم و مشارکت‌های آنان لازم و ضروری است و پیامدهای آن در دراز مدت سبب بهبود وضع جهانگردی، محیط زیست و توسعه پایدار در کشور خواهد شد. تأثیر اکوتوریسم بر محیط زیست تنها منحصر به شرکت جستن اکوتوریست‌ها در فعالیت‌های فراغتی و تفریحی نیست بلکه آنان در مدت زمانی که برای

استراحت در مکانی سکونت می‌گزینند نیاز به امکانات و تجهیزاتی دارند که وجود این امکانات و تجهیزات بر محیط طبیعی اثر می‌گذارد. عوامل زیربنایی و راه‌های دسترسی، پارکینگ، وسایل نقلیه، تأسیسات اقامتی و پذیرایی، صنایع آب، امکانات بهداشتی، وسایل دفع زباله و نمونه‌هایی از این قبیل است. از این رو برای کاهش دادن آثار منفی فعالیت‌های اکوتوریستی بر محیط زیست لازم است دست‌اندرکاران، برنامه ریزان و طراحان تأسیسات جهانگردی به هنگام تهیه طرح‌های جامع و تفصیلی از یک سو نیازهای اساسی طبیعت کردها را پیش‌بینی نمایند و از سوی دیگر نسبت به آثار مثبت و منفی که این گونه تأسیسات جهانگردی مستقیم و غیر مستقیم بر محیط زیست دارد، بیندیشند. بی‌توجهی و سهل‌انگاری در این مورد، خطرهای بسیار جدی برای حیات وحش، گونه‌های گیاهی و دیگر عوارض طبیعی دارد و ممکن است موجب دگرگونی‌های اکولوژیک در محیط زیست گردد.

همانطور که نتایج حاصل از مصاحبه با کارشناسان نشان داده است، توسعه گردشگری روستایی علی‌رغم مزایای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و اشتغالزایی برای روستا، اثرات منفی نیز بر محیط زیست روستا دارد که گردشگران یا سازمان‌های مربوطه به صورت مستقیم یا غیر مستقیم عامل ایجاد آنها می‌باشند.

اثرات زیستی (منفی) گردشگری روستایی به ترتیب اولویت عبارتند از: برهم زدن تعادل اکولوژیک، آسیب فیزیکی به درختان و جنگل‌ها، آلودگی آب، از بین رفتن تنوع گونه‌های نباتی، آلودگی و از بین رفتن تالاب‌ها، آلودگی صوتی، آلودگی فضای سبز، تجمع پشه، مگس و حیوانات موذی، از بین رفتن تنوع گونه‌های جانوری و فرسایش خاک.

البته همه موارد ذکر شده نیز می‌توانند منجر به برهم زدن تعادل اکولوژیک و آلودگی محیط زیست شوند.

پیشنهادها

توسعه صنعت گردشگری در روستاها مزایای زیادی برای روستاییان دارد و در نهایت راهی جهت رسیدن به توسعه است. بنابراین از آنجا که توجه به محیط زیست و اثرات گسترش این

صنعت بر محیط زیست روستا مسئله‌ای حائز اهمیت است لذا در زیر پیشنهاداتی بر اساس نتایج به دست آمده جهت بهبود شرایط ارائه می‌گردد:

- گردشگران یکی از تأثیر گذارترین عوامل در توسعه صحیح این صنعت می‌باشند، بنابراین لازم است ابتدا بر ترویج فرهنگ گردشگری و حفظ محیط زیست بین عموم مردم تمرکز شود. به عنوان مثال دوره‌های آموزشی یا همایش‌هایی با موضوع حفظ گیاهان و درختان از آسیب، کاهش آلودگی‌های آب و عدم رها سازی زباله در محیط برگزار گردد.
- سازمان‌های گردشگری نیز از عوامل کلیدی در توسعه صنعت گردشگری روستایی می‌باشد که باید همواره علاوه بر توجه به مزایای اقتصادی این صنعت به اثرات زیستی آن نیز توجه کنند تا توسعه گردشگری در روستاها در راستای پایداری محیط زیست و توسعه پایدار باشد.
- از آنجا که حفاظت محیط زیست و کاهش اثرات زیستی گردشگری نیز مانند هر رفتار حفاظتی دیگر هزینه‌هایی در بر دارد، بنابراین پیشنهاد می‌شود سازمان‌های مردم نهاد در این راستا تشکیل شود و اعضای آن بتوانند به صورت داوطلبانه هزینه‌های مالی یا منابع انسانی مورد نیاز را تأمین کنند.
- همانطور که بیان شد توسعه گردشگری روستایی منافع اقتصادی خوبی را برای روستاییان به همراه خواهد داشت، لذا پیشنهاد می‌شود در شورای روستاها تصمیم‌هایی جهت کاهش اثرات زیستی آن اتخاذ گردد و در صورت امکان اعتباری از درآمد روستا صرف گسترش این صنعت و کاهش اثرات زیستی شود.
- برای حفظ تعادل اکولوژیک در هر منطقه و جلوگیری از کاهش تنوع گونه‌های گیاهی سعی شود در هر منطقه به جای تغییر یا پرورش گونه‌های جدید، گونه‌های گیاهی بومی منطقه حفظ شود.
- جهت جلوگیری از روند کاهش تنوع گونه‌های جانوری توسط گردشگران لازم است در مناطق گردشگری روستایی شکار ممنوع گردد و سیاست‌هایی برای حمایت از گونه‌های جانوری منطقه به کار گرفته شود.

منابع

۱. اصغرزاده، پ. (۱۳۸۶). بررسی اثر توریست بر تنوع گونه های گیاهی پارک جنگلی سی سنگان. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات اهواز.
۲. اکبری، س. و بمانیان، م. ر. (۱۳۸۷). اکوتوریسم روستایی و نقش آن در توسعه پایدار روستای کندوان. فصلنامه روستا و توسعه، ۱۱(۱)، ۱۵۰-۱۳۱.
۳. رضوانی، ع. ا. (۱۳۸۰). اکوتوریسم و نقش آن در حفاظت محیط زیست. مجله اطلاعات سیاسی - اقتصادی، ۱۷۳ و ۱۷۴، ۲۳۴ - ۲۳۹.
۴. زاهدی، ش. (۱۳۸۲). چالش های توسعه پایدار از منظر اکوتوریسم. مدرس علوم انسانی، ۳۰، ۸۹ - ۱۰۴.
۵. ملکان، ا. (۱۳۷۸). بررسی اثر توریسم بر روی پارامترهای جنگل شناسی پارک جنگلی سی سنگان. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس.
۶. مهدوی، د. (۱۳۸۱). نقش توریسم در توسعه نواحی روستایی پیرامون شهرها و ارائه مدل استراتژیک (نمونه: دهستان لواسان کوچک). پایان نامه دکترا دانشگاه تربیت مدرس.
۷. مهدوی، م.، قدیری معصوم، م. و قهرمانی، ن. (۱۳۸۷). اثرات گردشگری بر توسعه روستایی با نظرسنجی از روستاییان دره کن و سولقان. فصلنامه روستا و توسعه، ۱۱(۲)، ۳۹-۶۰.
8. Brandon, K. (1996). Ecotourism and Conservation: A Review of Issues. *Word Bank, Washington D. C.*
9. Campbell, L. M. (1999), *Ecotourism in Rural Developing Communities*. Canada: University of Western Ontario.
10. Deang, K. (1990). Alternative Tour. *Alternative Tour, Thailand, 2.*
11. Holland, J.; Burian, M. & Dixey, L. (2003). *Tourism in Poor Rural Areas, Diversifying the Product and Expanding the Benefits in Rural, Areas*. London: PSA publications.
12. England Research (2005), "Rural and farm tourism". Available on: www.anobanini.ir.
13. Liamputtong, P. (2009). Qualitative Data Analysis: Conceptual and Practical Considerations. *Health Promotion Journal of Australia, 20(2), 133-139.*
14. Mader, U. (2009). Tourism and the Environment. *Annals of Tourism Research, 15(2).* 20-31.
15. Oppermann, M. (1996). Rural tourism in Southern Germany. *Annals of Tourism Research, 13(1).*
16. Soteriades, Morios (2002), "Tourism and environment in rural areas". Available on: www.fund.acbe/prelude.
17. Stark, J. (2005). Hawaii: Tourism Action Network. *Contours, ECTWT, Bangkok, 4(4).*
18. Szabo, B. (2005). Rural tourism as alternative income source for rural areas along the Hortobagy. *Journal of Agricultural Economics, 20(11).*